

PEDAGOGIK FIKR TARAQQIYOTIDA O‘QITUVCHINING KASBIY MAHORATI HAMDA BURCH VA MAS’ULIYATLARI

Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti 3 kurs talabasi

Egamberdieva Gulnora Toshmurodovna

Ilmiy rahbar: Latipova Ma’rifat Salohiddin qizi

Toshkent Ijtimoiy Innovatsiya Universiteti

Pedagogika va psixologiya" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik fikr taraqqiyoti kontekstida o‘qituvchining kasbiy mahorati, burch va mas’uliyatlari masalasi yoritilgan. Sharq va G‘arb pedagogik tafakkurining yirik namoyandalari qarashlarining zamonaviy ta’lim jarayonidagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, bugungi kun o‘qituvchisining kasbiy mahorat mezonlari, kasbiy burch va mas’uliyat tushunchalarining mazmuni, ularning o‘zaro uyg‘unligi amaliy misollar asosida ochib berilgan. Maqola bo‘lajak pedagoglar, amaliyotchi o‘qituvchilar hamda ta’lim sohasidagi tadqiqotchilar uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: pedagogik fikr, kasbiy mahorat, burch, mas’uliyat, o‘qituvchi shaxsi, pedagogik meros, ta’lim sifati.

Аннотация: В данной статье в контексте развития педагогической мысли освещаются вопросы профессионального мастерства, долга и ответственности учителя. Проанализирована роль взглядов крупных представителей восточной и западной педагогической мысли в современном образовательном процессе. Также на практических примерах раскрыты критерии профессионального мастерства современного учителя, содержание понятий профессионального долга и ответственности, их взаимосвязь. Статья предназначена для будущих педагогов, практикующих учителей и исследователей в сфере образования.

Ключевые слова: педагогическая мысль, профессиональное мастерство, долг, ответственность, личность учителя, педагогическое наследие, качество образования.

Annotation: This article examines the issues of professional mastery, duty, and responsibility of the teacher within the context of the development of pedagogical thought. The significance of the views of major representatives of Eastern and Western pedagogical thinking in the modern educational process is analyzed. Furthermore, the criteria of a modern teacher's professional mastery, the essence of the concepts of professional duty and responsibility, and their interrelation are revealed through practical examples. The article is intended for future educators, practicing teachers, and researchers in the field of education.

Keywords: pedagogical thought, professional mastery, duty, responsibility, teacher's personality, pedagogical heritage, quality of education.

Kirish

Insoniyat tarixida eng ulug‘ va azaliy kasblardan biri bu – ustozlikdir. Davrlar, tuzumlar, texnologiyalar o‘zgargani holda, o‘qituvchiga bo‘lgan ehtiyoj va ehtirom hech qachon so‘nmagan. Zero, har qanday jamiyatning ertangi kuni aynan shu kasb egalarining qo‘lida shakllanadi. Pedagogik fikr taraqqiyotiga nazar tashlar ekanmiz, buyuk mutafakkirlarning asarlarida o‘qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo‘lboshchi, jamiyatning ma‘naviy poydevori ekanligi alohida urg‘ulangan.

Sharq uyg‘onish davri allomalari o‘qituvchi shaxsini jamiyatning eng markaziy figurasi sifatida ko‘rganlar. Abu Nasr Forobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida ideal ustoz qanday fazilatlarga ega bo‘lishi kerakligi haqida mulohaza yuritib, uni dono, sabrli, adolatli va bolalarning ruhiy holatini nozik anglaydigan shaxs sifatida tasvirlaydi. Forobiyning fikricha: “Ustoz – aql va ma‘naviyat bog‘bonidir. U bog‘bon kabi yosh ko‘chatlarga suv beradi, ularni quyosh nuriga yo‘naltiradi va asraydi.” Bu ta‘rifda ustozning kasbiy mas‘uliyati naqadar teran ifodalangani diqqatga sazovordir.

Ibn Sino esa ustozning mas‘uliyatini tibbiyot bilan bog‘lab tushuntiradi. Uning fikricha, shifokor tanani davolagani kabi, o‘qituvchi ham bolaning ruhiy va axloqiy salomatligini tiklaydi va mustahkamlaydi. Buyuk hakim kasbiy mahoratni doimiy mashq va samimiy niyatning mevasi deb bilgan.

G‘arb pedagogikasida esa Yan Amos Komenskiy o‘qituvchini “xalq ma‘rifatining mash‘alasi” deb atagan. Ammo eng chuqur fikrlardan birini K. D. Ushinskiy bildirgan: “Tarbiyachi qanday bo‘lsa, avlod ham shunday bo‘ladi. Faqat shaxsgina shaxsni tarbiyalay oladi, faqat xarakter xarakterni shakllantiradi.” Bu fikr o‘qituvchi mas‘uliyatining naqadar beqiyos ekanligini ochib beradi. O‘qituvchi o‘z shaxsiy kamchiliklarini yenga olmas ekan, u yosh avlodni komillik sari yetaklashga haqli emas.

Xalq og‘zaki ijodida ham bu masala yorqin aks etgan. “Ustoz otangdan ulug‘ emas, ammo hurmati otangchalik” degan maqol zamirida shunday teran ma‘no borki, o‘qituvchi jamiyat tomonidan berilgan yuksak ishonchni oqlashi, shu ishonchga munosib bo‘lishi kerak.

Kasbiy mahoratning zamonaviy mezonlari

Bugungi kun o‘qituvchisining kasbiy mahorati murakkab va ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, u quyidagi asosiy komponentlarni o‘z ichiga oladi:

- Gnostik (bilish) komponent – fan sohasidagi chuqur nazariy bilim va uni doimiy yangilab borish qobiliyati;
- Loyihalash komponenti – darsni rejalashtirish, o‘quv natijalarini oldindan bashorat qila olish;

- Konstruktiv komponent – o‘quv materialini didaktik jihatdan qayta ishlash, murakkab tushunchalarni soddalashtirib yetkazish;
- Kommunikativ komponent – o‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot qila olish san’ati;
- Tashkilotchilik komponenti – sinf jamoasini boshqarish, ta’lim jarayonini uyushtirish va intizomni ta’minlash.

Mazkur komponentlarning har biri o‘qituvchining kasbiy mahoratini belgilovchi muhim mezonlardir. Ushbu mezonlarsiz o‘qituvchining kasbiy mas’uliyati to‘laqonli amalga oshmaydi. Zamonaviy pedagog nafaqat o‘z fanining bilimdoni, balki psixolog, menejer, hatto biroz aktyor ham bo‘lishi kerak. Zero, dars – bu kichik spektakl, o‘qituvchi esa uning bosh rejissyoridir.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar davrida o‘qituvchining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan ishlay olish mahorati ham kasbiy kompetentlikning ajralmas qismiga aylangan. Masofaviy ta’lim platformalari, interaktiv doskalar, elektron resurslar bilan ishlash ko‘nikmalari bugungi kun o‘qituvchisi uchun zaruriy talabdir.

O‘qituvchining kasbiy burchi va mas’uliyati

“Burch” tushunchasi falsafiy-etik kategoriya bo‘lib, shaxsning jamiyat va davlat oldidagi majburiyatlarini bildiradi. O‘qituvchining kasbiy burchi esa ko‘p qirrali bo‘lib, u quyidagi jihatlarni qamrab oladi:

- Ta’lim berish burchi – har bir o‘quvchining bilim olish huquqini ta’minlash, darslarni sifatli va tushunarli tarzda o‘tkazish;
- Tarbiyalash burchi – milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida barkamol shaxsni voyaga yetkazish;
- Adolatli bo‘lish burchi – barcha o‘quvchilarga baravar munosabatda bo‘lish, “sevimli” yoki “yoqtirmagan” o‘quvchilar toifasini yaratmaslik;
- Doimiy rivojlanish burchi – fan, texnologiya va metodikadagi yangiliklardan xabardor bo‘lish, malaka oshirish;
- Vatanparvarlik burchi – yosh avlodni vatanga muhabbat, milliy g‘urur ruhida tarbiyalash.

Huquqiy jihatdan qaraganda, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni va “Pedagog xodimning kasbiy etikasi kodeksi” o‘qituvchi mas’uliyatini aniq belgilab bergan. Bu hujjatlarda o‘quvchilarning sha’ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, ularning hayoti va sog‘lig‘i uchun javobgarlik, korrupsiyaga qarshi murosasizlik kabi normalar mustahkamlangan.

Burch hissi qanchalik kuchli bo‘lsa, o‘qituvchi o‘z mahoratini oshirishga shunchalik intiladi. Mahorat qanchalik yuqori bo‘lsa, burchini sidqidildan bajarish

imkoniyati shunchalik ortadi. Bu ikki tushuncha o‘zaro chambarchas bog‘lanib, o‘qituvchi faoliyatining asosini tashkil etadi.

Nazariy bilimlar amaliy faoliyatda o‘z ifodasini topmasa, quruq dogma bo‘lib qolaveradi. Haqiqiy o‘qituvchining kasbiy mahorati va mas’uliyati quyidagi kundalik vaziyatlarda yaqqol ko‘zga tashlanadi. Mas’uliyatli o‘qituvchi darsga hech qachon tayyorgarliksiz kirmaydi – bu uning o‘quvchiga qilgan eng katta hurmatidir. Mahoratli ustoz ko‘proq gapiradigan emas, ko‘proq tinglaydigan kishidir. O‘quvchining muammosini, fikrini, qo‘rquvini eshitishga tayyorlik – eng muhim kasbiy fazilatlardan biridir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, pedagogik fikr taraqqiyotining ko‘p asrlik yo‘li shuni ko‘rsatadiki, jamiyat qanchalik rivojlanmasin, texnologiya qanchalik taraqqiy etmasin, o‘qituvchining o‘rni va uning shaxsiy namunasi hech qachon eskirmaydi. Sun‘iy intellekt dars berishi mumkin, ammo bola qalbiga mehr bera olmaydi. Virtual platformalar bilimni ulashishi mumkin, biroq ma’naviy tarbiya bera olmaydi. Donishmand xalqimiz ta’kidlaganidek: “Bitta yaxshi o‘qituvchi – mingta kitobdan afzal.” O‘qituvchining kasbiy mahorati – bu uning bilim va ko‘nikmalarining yig‘indisi bo‘lsa, burch va mas’uliyat – ana shu mahoratini jamiyat manfaati yo‘lida ishga solishidagi ma’naviy kompasidir. Har bir o‘qituvchi shuni anglab yetishi kerakki, uning qo‘lida faqat bir avlodning emas, balki butun bir millatning ertangi kuni turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2015. – 224 b.
2. Ushinskiy K. D. Pedagogicheskiye sochineniya v 6 tomax. Tom 2. – Moskva: “Pedagogika”, 1988. – 496 s.
3. O‘zbek xalq maqollari va matallari. – Toshkent: “Sharq”, 2018. – 432 b.
4. Azizxo‘jaeva N. N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: “TDPU”, 2016. – 200 b.
5. Ibragimov X. I., Abdullayeva Sh. A. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: “Fan”, 2020. – 312 b.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahrir). – Toshkent, 2020. // www.lex.uz
7. Karimova V. M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018. – 256 b.